

הרב דוד אייגנר

עבודת הוטרניר בחול המועד¹

הקדמה

אחת הסוגיות שדומה שלא הובררו דיין היא סוגיית העבודה בחול המועד. מחד גיסא ברור הוא שמדובר בזמן שהוא איננו יום חול ככל ימות השנה ולכן אין לעבוד בו כבכל ימות החול. מאידך גיסא מכיוון שאין בו איסור מלאכה גורף, כשבת ויום טוב, אלא היתר של חלק מהמלאכות, קיימת נטייה להקל בעשיית מלאכות.

הדבר בא לידי ביטוי פעמים רבות ברפתות, שמכיוון שמדובר בבעלי חיים הזקוקים לטיפול והשגחה רציפים, לא תמיד ברור מהן הפעולות הרפואיות שמותר לעשותן, ומהן הפעולות שאין לעשותן.

במהלך מאמר זה ננסה לעמוד על דיני עשיית מלאכות שוטרניר יכול לעשות ברפת בחול המועד.

כנקודת מוצא יש להגדיר, שפעולות רפואיות הן פעולות שנדרשות בשל מחלה זו או אחרת של הפרה, ופעולות שאינן רפואיות הן פעולות שאמנם נעשות על ידי וטרנירים, אך אין בהן צורך רפואי ישיר של הפרה.

1. לגבי כלל המלאכות האסורות והמותרות בחול המועד, ראה בספר מועדי הארץ, הלכות חול המועד בחקלאות, וכן לגבי טיפול סדיר בבעלי חיים ראה שם עמ' 73 פרק יג. במאמר זה נדון במלאכות שיש לעשותן על ידי הוטרניר בחול המועד, ברפת.

א. עשיית פעולות רפואיות לבהמה בחול המועד

ראשית יש לדון בגדר העקרוני של עשיית פעולות רפואיות לבהמה בחול המועד. בגמ' (מו"ק י ע"ב) נאמר:

רבא שרא למישקל דמא לבהמה בחולא דמועדא אמר ליה אביי תניא דמסייע לך מקיזין דם לבהמה ואין מונעין רפואה לבהמה בחולו של מועד

הברייתא שאביי הביא ראייה ממנה היא התוספתא מו"ק פ"ב הל"א: מקיזין דם לבהמה לחיה ולעופות ואין מונעין רפואה מן הבהמה במועד מבאר התוספות (מו"ק י ע"ב), שהרפואה המותרת בחול המועד היא גם רפואה שיש בה מלאכה:

ואין מונעין רפואה מבהמה דברפואה דבהמה שיש בה מלאכה איירי אבל רפואה שאין בה איסור מלאכה רק גזירה משום שחיקת סממנין אפילו בשבת איכא מאן דשרי והלכה כמאן דשרי וכן כתבו המאירי (מו"ק י ע"ב), לבוש (סל' תקלו סע' ב) וערוה"ש (סל' תקלו סע' ב), שהרפואות המותרות הן אף רפואות שיש בהן מלאכה. הטור (סל' תקלו) פסק: "מותר להקיז דם לבהמה ואין מונעין ממנה כל רפואה ואין מרביעין אותה"². בשו"ע (סע' ג) הוסיף על דברי הטור וכתב שהיתר זה הוא אף אם יש בה מלאכה:

אין מרביעין בהמה במועד, אבל מקיזין לה דם ואין מונעין ממנה כל רפואה, אפי' אם יש בה מלאכה

נראה, שהוא מבאר את הסוגיה כתוספות, כפי שמובן מדבריו בב"י. וכן כתב המ"ב (שם ס"ק לו), שהיתר עשיית המלאכות הוא אף במלאכות דאורייתא. בטעם הדבר כתבו המאירי (מו"ק י ע"ב), הריטב"א (מו"ק י ע"ב) וערוה"ש (סל' תקלו סע' ב): שמדובר במלאכת דבר האבד³.

2. לגבי הרבעה- הזרעה בחול המועד ראה בספר מועדי הארץ...

3. בביאור מלאכת דבר האבד, נדון להלן.

אם כן, בכל מקרה בו ישנו חשש רפואי לפרה מותר להזמין את הווטרנר, תחת הגדרה זו ניתן למצוא את כל הפעולות הרפואיות.⁴

ב. פעולות שאינן רפואיות בחול המועד

יש לשאול מה הדין בפעולות שאינן רפואיות מצד עצמן, אלא שמבצעים אותן וטרנרים; כגון בדיקת הריון, זריקות, חיסונים של השירות הווטרנרי, הכנסת מגנטים, וכן על זו הדרך.

נראה, שיש לדון בשאלה זו בהגדרות העקרוניות של איסור העבודה בחול המועד.

ג. איסור עשיית מלאכה בחול המועד, מן התורה או מדרבנן

הגמרא (חגיגה יח ע"א) דנה בשאלה מהו המקור לאיסור המלאכה בחול המועד, ומסקנתה היא: "הא לא מסרן הכתוב אלא לחכמים לומר לך איזה יום אסור ואיזה יום מותר, איזו מלאכה אסורה ואיזו מלאכה מותרת".⁵

נחלקו הראשונים בביאור מסקנת הגמרא; לדעת רש"י ביאור הגמרא הוא, שאיסור המלאכה בחול המועד הוא מן התורה:

שמאחר שאמר לך הכתוב שהן עצורין ממלאכה ולא בכולן, ולא פירש אי זו המותרת ואי זו אסורה, דע וראה שלא מסרן אלא לחכמים, היודעים להבין על איזהו להטיל ההיתר ועל אי זו להטיל האיסור, והם יאמרו אי זהו יום טוב על פי קידוש הראייה ואסור בכל מלאכה ואי זהו חולו של מועד שאינו אסור בכל מלאכה, ועל חולו של מועד יגידו לך אי זו מלאכה אסורה, דבר שאינו אבד. ואיזו מלאכה מותרת, דבר האבד

4. וכן פסק גם כן הגר"מ אליהו זצ"ל, סע' טו, לגבי פירוט מעשי של הפעולות- ראה בטבלת הסיכום, בהדרכה המעשית בסוף המאמר.

5. יש לציין שבספרא (אמור פרשה יב) הובאה מחלוקת תנאים בהבנת מקור דין איסור המלאכה.

וכן, בטעם איסור העבודה בחול המועד נאמרו טעמים רבים, ראה למשל רדב"ז (ח"ב סי' תשכז) שמבאר: "עיקר המלאכות שנאסרו הוא כדי שלא יהא כיום חול לכל דבר". וכן בראבי"ה (סי' תתלה): "כדי שיהיו אוכלין ושותין ויגיעין בתורה".

לדעתו, איסור המלאכה הוא מן התורה, אלא שהתורה לא ביארה מהן המלאכות האסורות ומהן המותרות, חכמים פרטו מהן המלאכות האסורות, אך האיסור עצמו הוא מן התורה.

וכך סוברים: ספר החינוך (מצוה שכג), יראים (סי' שד) בשם רבותיו, הובא גם במרדכי (מו"ק סי' תתלה), מג"א וביאור הגר"א (סי' תקל) בדעת השו"ע.

אולם לדעת התוספות (חגיגה יח ע"א ד"ה חולו של מועד) איסור המלאכה הוא מדרבנן, וכתב כן אף בשם הריב"ם ובשם ריב"א:

מ"מ משמע לפי האמת דלא מיתסר רק מדרבנן וכי קאמר התם בריש

פירקא לא מיעביא אבל דרבנן אלא אפילו חוש"מ דאורייתא כעין דאורייתא

קאמר לפי שיש לו סמך מקרא דאורייתא

וכן סוברים: רמב"ם (הל' יו"ט פ"ז ה"א), בה"ג (סי' כ הלכות מועד), תוס' רי"ד (חגיגה יח ע"א), מרדכי (מו"ק סי' תתלה), מאירי (חגיגה יח ע"א, מו"ק ב ע"א). רא"ש (מו"ק פ"א סי' א), טור (סי' תקל), ב"י (סי' תקל), מהרי"ל (תחילת הלכות חוה"מ). לדעתם, הפסוקים שהובאו בגמרא, ועליהם הסתמכו הראשונים דלעיל לומר שהאיסור הוא מדאורייתא, הם אסמכתא.

לדעות אלו הסבר דברי הגמרא: "הא לא מסרן הכתוב אלא לחכמים לומר לך איזה יום אסור ואיזה יום מותר איזו מלאכה אסורה ואיזו מלאכה מותרת", שחכמים הם אלו שהגדירו מהן המלאכות האסורות, ומתוך כך מובן שאף חלותן היא מדרבנן.

ברמב"ן (מו"ק ד"ה עיד אני צריך) מובאת דעה נוספת, ולדעתו איסור העבודה מעיקרו הוא מן התורה, אלא שהותרו מלאכות שהן לצורך ומלאכות שהן דבר האבד. חכמים הוסיפו ואסרו בזה מלאכת אומן.

הריטב"א (מו"ק ב ע"א): סובר שיש להכריע כדעת רש"י והרמב"ן שהאיסור הוא מן התורה, וכותב כן אף בשם רבותיו. לדעת הב"י (סי' תקל) ההכרעה במחלוקת זו היא כדעת הסוברים שאיסור המלאכה הוא מדרבנן. אולם, בבאה"ל (סי' תקל ד"ה ומותר במקצתו) הביא דעות ראשונים רבות לכל דעה, לכן לדעתו מכיוון שמדובר בספק דאורייתא "אין למהר להקל כ"א לצורך גדול".

וכן כתב במשנה ברורה (סי' תקל ס"ק א):

והנה בעיקר איסור מלאכת חוה"מ יש דיעות בין הראשונים יש שסוברים

שהוא מדברי סופרים... ומ"מ לא החמירו בו כיו"ט ממש והקילו בחמשה

דברים⁶. והרבה פוסקים סוברין דהוא מן התורה והא דהקילו בכמה דברים הנ"ל הוא ע"פ הרשות שניתן לחכמים מן התורה במלאכת חוה"מ לפי צורך הענין להתיר...
על כן, מסקנתו היא: "ומאוד יש ליזהר שלא להקל יותר ממה שהתירו חכמים"?

ד. המלאכות המותרות

בראשונים ובפוסקים הובאו מספר הגדרות מהן המלאכות המותרות בחול המועד.

בתוספתא מו"ק (פ"א ה"ב) נאמר שמותרת רק מלאכת דבר האבד.
הכלל המובא בשו"ע (סי' תקל סע' א) הוא: חול המועד אסור בקצת מלאכות, ומותר במקצתן. הרמ"א הוסיף במקום, לפי צורך הענין שהיה נראה לחכמים להתיר. בראב"ה (סי' תתלה), טור וב"י (סי' תקל), ביאור הגר"א (סי' תקל סע' א), ובמ"ב (סי' תקל ס"ק א) הובאו מספר הגדרות למלאכות שניתן לעשותן בחול המועד: א. דבר האבד אם לא יעשנו עתה. ב. צרכי המועד⁸. ג. בשביל פועל שאין לו מה יאכל. ד. צרכי רבים ה. מעשה הדיוט אפילו ליחיד. לכן כל מלאכה שהיא איננה תחת הגדרות אלו, אסורה.

ה. עשיית דבר האבד

מכיוון שאנו דנים ביחס למלאכות רפואיות הנצרכות להיעשות במשק, יש לדון בהגדרת דבר האבד ובעשייתו בחול המועד, שאר הגדרים שהובאו לעיל לא שייכים לדיון זה מכמה סיבות: א. לא מדובר בפועל שאין לו מה יאכל. ב. אין בכך צורך

6. ראה בהמשך את פירוט חמשת אופני היתר עשיית המלאכה.
7. כתב בספר חול המועד כהלכתו (עמ' כו- לא מהד' תשמח): ולהלכה למעשה, רוב הפוסקים כתבו שהוא מדרבנן. אמנם יש שהכריעו, שמלבד במקרים של צורך גדול בהם ניתן לסמוך על הסוברים שאיסורו מדרבנן יש לחוש לשיטה הסוברת שבדבר האבד או בצורך המועד, בכל אופן שיהיה הוא רק מדרבנן, וכשאינו באחד האופנים הללו, איסור המלאכה במועד הוא מן התורה.
8. באופן זה ישנה חלוקה בין דבר שהוא לצורך אוכל נפש שמותר אפילו מעשה אומן, לעומת שאר צרכי מועד שמותר דוקא מעשה הדיוט.

המועד. ג. אין בכך צרכי רבים. ד. מדובר במלאכת אומן, יש אם כן לדון רק בהגדרת דבר האבד.

אומרת המשנה מ"ק ב ע"א:

משקין בית השלחין במועד ובשביעית בין ממעיין שיצא בתחילה בין ממעיין שלא יצא בתחילה אבל אין משקין לא ממי הגשמים ולא ממי הקילון ואין עושין עוגיות לגפנים

ובגמרא:

מאן תנא דפסידא אין הרווחה לא ואפילו במקום פסידא מיטרח נמי לא טרחין

מבארת הגמרא שמלאכות שמטרתן היא מניעת הפסד מותרת, ומלאכות שמטרתן היא תוספת רווח אסורות, ואף מלאכות שמטרתן הן מניעת הפסד אסורות אם הן כרוכות בטרחה.

וכן נפסק בטוש"ע (סי תקלז סע' א, ב).

לדעת הרמב"ן (מ"ק ד"ה עוד אני צריך) הגדרת דבר האבד היא: "כל שבני אדם חושבים אותו להפסד וטורחים בו משום כך, מותר מן התורה". ההגדרה המובאת בטור (סי תקלז) היא, שדבר שאם לא יעשנו, יפסד. וכך מבאר גם כן המ"ב (סי תקלז ס"ק א).

הטור (סי תקלז) פסק: "דבר האבד מותר לעשותו בחול המועד בלא שינוי". בשו"ע הוסיף על דבריו, שאמנם מותר לעשות מלאכת דבר האבד בלא שינוי, אך יש להמעיט בטרחה ככל הניתן, ואף במקום שהתירו, לא התירו אלא במקום בו אין טרחה יתירה, אבל במקום בו נדרשת עבודה רבה אסור מפני שהוא טורח גדול. וכן פסק בשש"כ (פרק סז סע' א).

אם כן, במקרים בהם אין צורך רפואי ממשי לפרה, וכן אין הם באים למנוע דבר האבד, אין לעשותם בחול המועד.

על כן הפעולות שהוכרו לעיל: הכנסת מגנטים, בדיקות הריון אין לעשותן בחול המועד, מכיוון שאינם דבר האבד.

ו. ספק דבר האבד

במג"א (סי תקלז) הובא שספק דבר האבד מותר. ביאור הלכה (סי תקלז) דן בדבריו וסובר שהדבר תלוי בדבר המצוי דהיינו אם החשש שיהיה דבר האבד אם לא יעשה בחוה"מ הוא מצוי מקילינן אפילו למאן דאית ליה דמלאכת חוה"מ עיקרו הוא מן

התורה ... ואם אינו מצוי ההפסד יש להחמיר אפילו למאן דאית ליה דאיסור מלאכת חוה"מ הוא מדרבנן.

חיי אדם (כלל קה' סע' ה) סובר שבמקרה זה יעשהו ע"י עכו"ם ולא בעצמו. במ"ב סי' תקלז (ס"ק א) כתב בשם הפמ"ג שכתב שלדעת המג"א יש להקל נמי בספק צורך המועד והיינו ג"כ אם בעיניו קרוב שיהיה זה לצורך המועד, וכן פסק בשש"כ (פרק סז סע' א), שאף בחשש סביר להפסד התירו חז"ל לעשות מלאכה בחול המועד.

ז. סיכום

בחול המועד יש להזמין את הווטרינר רק במקרים בהם מתגלה צורך רפואי דחוף במשק. על כן יש לבטל את כל הביקורים השגרתיים בימים הקבועים שבהם הווטרינר מגיע למשק. בדומה לשבתות שאין ביקורים קבועים במשק אלא רק הזמנה לשעת חירום?

כל הפעולות שהותרו לעשותן בחול המועד, ניתן לעשותן על ידי ווטרינר יהודי ואין צורך לחפש דווקא וטרינר גוי.

אין לחסן בחול המועד את החיסונים של השירות הווטרינרי וזן 19, פה וטלפיים וברוצלוזיס, וכן אין לסמן במספר ממשלתי את הולדות במשק.

ח. הדרכה מעשית

ככלל, יש לחלק את תחומי פעולות הווטרינר בשגרה לכמה חלקים מרכזיים:
א. צרכים רפואיים - פרות שאם לא יטופלו כראוי ימותו, או שיוצאו מהעדר (טיפולים כגון קדחת חלב, המלטה קשה, צניחת רחם, דלקת עטין חריפה וכדומה).

ב. טיפולים שגרתיים (כגון בדיקת הריון, מעקב כללי על בריאות העדר לפי נתונים של ביקורת החלב). גם בתוך חלק זה יש לחלק בין טיפולים שמטרתם היא השארת המצב על כנו (ע"י טיפולים מניעתיים), וכן טיפולים שמטרתם היא שיפור לעתיד, כגון זריקות
¶ - סנכרון יחום.

ג. ביקורות בעקבות טיפולים קודמים שניתנו, האם יש לשפרם/ לשנות אותם.

9. יש להדגיש שאין בכוונת דברים אלו להתיר חילול שבת על ידי הזמנת הווטרינר בשבת, אלא רק לערוך השוואה בין אופן ההתנהלות הקיים כיום בשבת, להתנהלות הראויה להיות בחול המועד.

בטבלה זו נסקור את עיקרי הפעולות הרפואיות הנעשות ברפת, תיאורן ומטרתן, ומתוך כך את עשייתם בחול המועד.
יש להדגיש שתיאור פעולות אלו הוא ביחס לפרות, ולא ביחס לצאן.

הפעולה	תיאור כללי	הצורך בה	עשייתה
זירוז המלטה	הזרקת חומר כדי לגרום לכיווצי רחם – צירים ומתוך כך המלטה	כשהולד גדול, או כשעבר תאריך ההמלטה המיועד יתכנו סבוכים בהמלטה	מותר – חשש דבר האבד
בדיקות הריון	בדיקה האם הפרה בהריון.	אם התשובה שלילת יתכן שיש לעשות טיפול הסדרת ביוץ או לעקוב אחריה בצורה יותר מדויקת.	אינו לעשות – אינו צורך המועד ואינו דבר האבד ¹⁰
הכנסת מגנטים	תפיסת גופים זרים מתכתיים עתידיים	מניעת נזק עתידי של גוף זר	אינו לעשות – אינו צורך המועד ואינו דבר האבד, וכן לא מדובר בנזק ממשי הנראה כרגע לעינינו שיש למנוע אותו
צניחת רחם	יצאה של חלק מהרחם מחוץ לבטן הפרה	לאחר המלטה, כיווצי הרחם ממשיכים לעיתים, וכך חלק מרחם יוצא	מותר – פעולה רפואית
היסט קיבה	תזוזה של הקיבה האמיתית ממקומה	יכול לגרום לנמק בקיבה	מותר – פעולה רפואית- רק בהשגחה שהניתוח מתבצע כראוי ¹¹

10. אינו דבר האבד מכיוון שלא מדובר בכך שההזרעה תידחה בשלושה שבועות (אם לא מזריעים בזמן שהפרה "דורשת", יש לחכות לייחום הבא), ואילו הדחייה המרבית בבדיקת הריון היא עד לשבוע אחד בלבד.

הפעולה	תיאור כללי	הצורך בה	עשייתה
קטוזיס	מחלה מטבולית ¹² נגרמת עקב עליה משמעותית בגופי קטו.	במקרים קיצוניים יכול לגרום למוות	מותר – פעולה רפואית
טיפול בשלשולים ¹³	נגרם עקב מחלות מעיים וקיבה	יכול לגרום למוות – סבל רב לבע"ח הפגוע	מותר – פעולה רפואית
עצירת שליה	חוסר יציאה של הקרומים העובריים לאחר 18 שעות מההמלטה	גורם לזיהומים ברחם – דלקות רחם	מותר – פעולה רפואית
זריקות PG	להסדרת הביוץ, וטיפול פוריות		אין לעשות – אינו צורך המועד ואינו דבר האבד
קדחת חלב	ירידה משמעותית ברמת הסיידן בגוף בתקופת ההמלטה בפרות מבוגרות – יתכן	כשלא מטופלת יכולה לגרום למוות	מותר – פעולה רפואית

11. מטעמי כשרות – כדי שלא להטריף את הפרה.
12. מחלה מטבולית – מחלה הקשורה בהפרעות הקשורות בתזונה, גופי קטו הם חלקיקים שנגרמים כתוצאה מפירוק שומנים מוגבר בגוף, תוצאה ישירה של חוסר איזון במאזן האנרגיה של הפרה, אגב מחלה זו פוגעת גם כן בצאן בצורה נרחבת.
13. יש לציין שישנם גורמים רבים לשלשול הן חיידקים, והן וירוסים – הצד השווה שבהם שהם גורמים לאיבוד מוגבר של נוזלים ואלקטרוליטים (מלחים) הדרושים לפעולתו התקינה של הגוף.

הפעולה	תיאור כללי	הצורך בה	עשייתה
המלטה קשה	מספר גורמים: א. חוסר התאמה בין משקל גוף הולד למשקל גוף הפרה. ב. מנח לא תקין של הולד בתעלת ההמלטה	ללא התערבות של הרפתן יתכן מוות של הוולד ושל הפרה	מותר – פעולה רפואית
חיסונים של השירות הוטרינרי (השר"ט)	חיסונים הנדרשים לבריאות כללית של העדר הפרטי, של כלל הבקר בארץ, וכן אחריות לבריאות הציבור	מניעה של מחלות עתידיות (בפרט זואונוטיות) ¹⁴	אין לחסן, לא מדובר במניעת נזק קיים, אלא במניעת נזק עתידי. ¹⁵
יעוץ תזונתי (של תזונאים)	יעוץ להרכב המנה המתאים	מזון מתאים יותר גורם לעלייה בכמות החלב ובשיפור אחוז המוצקים	אין להתייעץ, בד"כ לא מדובר במניעת נזק, אלא בתוספת רווח, וא"כ אין בכך משום מלאכת דבר האבד

14. מחלה זואונוטית – מחלה שפוגעת תחילה בבעלי החיים (נדבקים ממנה בד"כ על ידי יתושים ושאר מעופפים), ויכולה להדביק גם כן בני אדם, ולגרום להם לפגיעה קשה.

15. בדרך כלל יחד עם החיסונים, מבצעים סימון במספר ממשלתי לכל בני הבקר החדשים, וסימון כזה ודאי שאין לעשותו בחול המועד.